

ԱՌՈՐԵԱՅ ՀԱՐՅԵՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ՍԻՐՏ

ՄԵՐ ՕՐԵՐՈՒ ՀԱՐՅԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ

Հո՛ն, ուր անհատը կուգայ բաւ, իր իսկ զգայնութեան, մտածողութեան, ըստեղծագործին աւելին նպաստովը նուաճելու կեանքին տալանապանքը, ասոր տուաման սեւեռելով իրայատուկ յորինումովութեամբ, իւրայատուկ տեսակարար կշիռով ու ձեւին մէջ ալ նման, մերձաւոր կատարելութեամբ մը կազմապարներէ, — արուեստ որակուած, բնականցօրէն այնքան բարդաւորուած իրողութիւնը կը հանձնէ զետեղելու ինչ սահմանին ետին — այսինքն քնարական յորջորջուած ստեղծագործական գործօնութեան մը ներսը, իմ ժողովուրդը երեւան է բերած շնորհներու, maîtrise, toucheի ու coupeի շատ պայծառ նոյնիսկ խորապէս տպաւորիչ հանդէս մը, և իրագործել կատարելամբձ նուաճումներ կեանքին հզօրագոյն քանի մը տալանապաններէ — սէր, վիշտ, կարօտ, ցաւ, արդարութեան կարօտ և տառապանք, յիշելու համար ամենէն կարկառուն քեմաները ազգերը քնարական ստեղծագործութիւնները յստակող նիւթերէն —, առնուազն ամենէն մեծաթուիչ ժողովուրդներու ըրածին հաւասար։ Ատեն մը, գիտէք, այս յաղղուածքը ո՛ր չափազանցութեանց տարինք ու դադրեցանք լուրջ ըլլալէ։ Այսօր աւելի իրաւ կրնանք խօսիլ։ Եթէ իբր հայ քնարական բանաստեղծութիւն Արեւմուտքի վայելու մին մատուցուած մեր նոր գրականութեանց քերթուածները մնացին առանձին, անարձագանգ, պատասխանատուները քերթողներէն դուրս, փնտռեցէք այն խաչագողներուն մէջ որոնք աս ու ան նկատումներով եւրոպական լեզուներուն մեծած սողերուն վերածեցին այնքան կենդանի, կրակոտ կտորներ... Իմ ժողովուրդին ազատ, հարազատ ստեղծումները, բուն իսկ people տարրին միջոցով, այսինքն առանց տաղաչափ հապիտի մը մեղքերով մեզի հասած մեր առօրեայ ապրումներուն իբր բխրեղացում-

ները, բովանդակ աշխարհի երեւոյն իրենց նմաններէն ոչ մէկուն առջև կը տօգուենին։ Յստակ է այս յայտարարութիւնը գրիչին տակ մէկու մը որ ազգերու ստեղծումներէն ժողովրդական յորինումները տեսիլ է մեր օրերու կերպարանքներով(°)։ Մի մոռանաք ասիկա։ Միւս կողմէն մի ներէք ձեզի միւս յիմարանքն ալ, այդ արթնացումը փքացման, սոփիստացման պատրուակ ընելու երբ կ'ելլէք հաւատալու այդ յաղղուած քններուն եղակի, անմնաց տարողութեան, աս ու ան նկատաստիտին գրիչովը, անպատասխանատու ներողութեամբը նետուած շըջարթութեան (մենք ունինք գրականութեան պատմութեան գիրքեր ուր Հայկ Դիւցազն անունով ծանօթ տաղաչափութիւնը կը հռչակուի ազգերու մեծ ստեղծագործութեանց փառքին գինովը նուաճում մը ինչպէս)։ Ընթերցողը թերեւ հազիւ կը կասկածի թէ նման հաւատաստումներ, որքան ալ պարկեղտ մեկնումներէ ծագած, քննութեան, վերգնահատման սեղանին կը բերին ոչ միայն մեր գերազանց միակ հարազատ հպարտութիւնը, Հայ մեակոյթը ալ և կը ձգեն տալանապի տակ մեր գոյութեան իսկ իմաստը, մեր հազարաւոր տարիներու ոգորումը վտանգելով, բռն կ'ուզեմ այդ պայքարը վերածելով միայն ու միայն այդ գոյութեան խորհուրդին, երբ աւելի քան ստոյգ է որ մենք ստեղծել ենք ոչ միայն մեր պատմութիւնը, այլ և սխալ չըլլար բռն մեր երկիրը. որ կար անշուշտ իբր բնութեան մեծագօր մէկ խառնաստ-

(°) Շատեր փորձած են մեր ժողովրդական բանաստեղծութիւններ փոխադրել օտարներու վայելումին։ Ու բոլորին ալ մէկ է նակասագիրը, — չարաչար կորացնէ։ Քնարական փոխադրումի ընթացքին մեծանոց անխառն բանաստեղծութեան էսասարը, սրբասարը է անճշտ։ Բայց լեռնաւածի սր կտն իսկ բաւ՝ ինքզինք մեր սիրտին, հիացման պարտադրել։ Այս օրհնով է որ մեր փառապաշտն օտար մեզ կը գրաւեն իրենց նիւթին իսկ այն մասով որ մարդկային զգայնութեան ամենեւն ընդարձակ ասրեր կը կազմեն կարգ մը. — պատկեր, օտարութիւն, գոյց, արեւմ, արճն անվանեց, անհրաժեշտ էր վաճաղել կը փոխադրուին մէկ յեղուկ միւսը։ Արդ, հայ ժողովրդական զգայնութիւնը որ յեղուկն ալ փոխադրէ, չէ կրնար կործանել սա բառակնիքն անոր զեղեցկութիւնը։

Հոգին ես, հոգեկոս ուղեւ,
Հանքսմ, հանքսմ տամ քեզ,
Վախիմ թէ աչերս ուղեւ,
— էլ ի՞նչով հայիմ ես քեզ։

նը, բայց որուն թաքուն լեզուն գտան մեր պապերը հովտէ հովտի ապակով ձաթա- ներուն գտարները, մատուռներուն նշան- ները, արտին, պարտէզին, այգիին, գիւ- ղին և քաղաքին կիրպարանքները ոճին մէջը հայ հոգիին: Ահա հարցեր, հիմա մա- նաւանդ տագնապալից, երբ մեր ժողովուր- ղին լաւագոյն ուժերը կը թուին արեւել- ուած ըլլալ մեզիէ վեր, չըսելու համար դուրս արդիւնքներու, արժէտախտակնե- րու... Ընթերցողը որքան շատ բաներ պարտաւոր է չմոռնալ իր ժողովուրդին ուժերուն սա օրին սպասումը լուսաւորող: Մինակ թուրքը չէր որ, իր բանակներուն իրեն ընծայած պահովութեան անձնակին մէջ մեզ դարերով արժեւորեց իրին ըստո- րածին ժողովուրդ մը(*), փարսիապատիւ հօտ մը, բան մը սանկ: Ու մինակ նոր ժա- մանակներու քրիստոնեայ մեծափարթամ հասարակապետութիւնը չէր որ յամառեցաւ միսիոնարներ, կրթական մշակներ և գասա- խոսներու փաղաքները փութացուց Մեր- ձաւոր Արեւելք, որտառուջ ալ յարատեւու- թեամբ, հեթանոսութենէն քրիստոնէու- թեան սրբազան փարախը ածելու արեւել- քին ծանր, ընդարձակ ամբոյնները որոնցմէ մէկն էր նկատուած հայ ժողովուրդը: Պատ- մութիւնը ինչ անողքը հեզանութեամբ վար- ձաւորեց աս նոր տառնց խաչի խաչակրու- թիւնը: Մեր ժողովուրդին իր եկեղեցին ուրացողներու զանգուածը համապատիւ մորթուեցաւ ուխտապահին հետ: Անշուշտ այսօր միսիոնարներու տեղ թէքնիսիէն- ներ ու միլիոնաւոր կանանչ թղթեղ զին- ուորներն որ արեւելքին մէջ պիտի չհաս- նին տարբեր արդիւնքի Պորտին աշխարհա- հրդէակ կորանքէն վերջ: Հարիւր տարի թուրքերու մէջ Պորտին քարոզութիւնը, միլիոններուն փոխարէնը իրը վճարում ար- ձանագրեց անունը մէկ հատիկ թուրքի, ան

ալ կասկածելի ծագումով: Տիրոջ փարախը անհառ ուրախութեամբ վերագարձող այդ մարդը կը կոչուէր պատ. Աւետարանեան զոր չարաչար որսախ եմ ճանչնալու պա- տիւ ունենալուս, առաջին աշխարհամար- տին սպանդէն վերջ, Պուլկարիւ, քարո- ղելու վրայ Տիրոջ խօսքը, այնքան միջակ միջոցներով որքան որեւէ սանկ ու նանկ բողոքական հայ պատուելի մը պիտի չեն- րէր իրեն: Ու չես կրնար չափառաւ Պոր- տին միլիոններուն սա աւելի քան մամա- ծուկ արդիւնքին առջև: Չենք կրնար նա- խատեսել որ երկրորդ մեծ պատերազմի ըն- թացքին դաշնակից սպարապետութիւնը այնքան տիրաբար սուղարկը զնող Մերձա-ւոր Ասիոյ քաղաքակրթութեան խոյանեան ժողովուրդը պիտի չենթարկէր նոյն սպառ- սպուռ պարտութեան որմէ նմոյշ տուի ձե- ղի, Պորտը - կանանչ թղթեղէն զինուոր- ները — տղարները — մաքրելով, մաք- րագործելով բայց իր հոգիին խորը աստի- ճան մը աւելի, առաւելալ սաստկութեամբ աստելով, արհամարհելով Արեւմուտքը: Ա- տեն մը Արեւելք — Արեւմուտք հակա- զրուցիւնը կը սնանէր գրական նախա- ղով: Թոյլթոն արեւմուտք, Տայսթէյդու- քին արեւելք պիտակող Շէրէնզէլէրը այն- քան բան կը հասկնար այդ ուրի տարազէն որքան Սաւաւայաի ուխտին տակ նենգո-ւրէն թաքնասքող քաղաքական յիմարան- քը: Թուրքը որ արեւելքի ժողովուրդ- ները պիտի գլխաւորէր Հիւսիսի կամ Արեւ- մուտքի գէմ գրունի մը անաւոր, Այսօր, արեւմուտքը ինքը կը մօտենայ, Հիւսիսին գէմ կուռելու նպատակին մէջ ազնուա- կան, քաջարի ժողովուրդին որ թերեւս պիտի գիտնայ նորոգել ազգային իր խաղը, այնպէս ինչպէս խաղաց զայն Մոսկուայի կռնակին:

* * *

Ստիպուած եմ յստակ վերագրումնե- րու, յստակ անուններու պաշտպանութիւ- նը փնտռել երբ կ'անցնիմ քաղաքականէն քիչ մը անդին, այսինքն մշակութային մարդերու վրայ, գործագրելու ծանր բաղ- դատութիւններ, մերձեցումներ որպէսզի իմ վարկածները, մտատեսութիւնները, վա- խերն ու ակնկալութիւնները ձեր բաշխու-մ

(*) Ուսագրաւ վկայաբերեմ մը այդ մտայնութենէն, Լուսեմսօրէի յիշատակներուն մէջ նշուած: 1917ին թաւթ պատերազմի ժամանակ մը երբ կը ներկայանայ գե- ռման մեծ բանակաւորներ, ապաւնով կը յսէ գերման գորավարին դառնագին խօսքեր: Բայց վրայ գաժա- րաւած շարդ խաւաքը: Գերման գորավար կը ցաւե- րալ քաղաքներին անգոգոս մտաբանելու անուշ: Բայց անխախտի են ի թաւթներն մնածս: Բանդա- դարձում այդ դիտարկեանց դէմ... Իրենց Թաւթիայ նախաւորով կ'երթային բանակաւորներն ու գորավար կը յիշէր հայեր, իրք բէ ընկնի աւրի բան չունեմաւ...:

ներու չվերածուին շնորհներէ, ինչպէս մեզագրանքներէ:

Կ'ընդունիմ որ կառուցանող, համագորդ ու նորոգող, այսինքն նոր աղբրանք որսացող իմացականութիւնը որուն վրայ կը թուէ կ'ընդունանալ արեւմտաւոր բովանդակ հայարտարանութիւնը, չըլլայ պարզըւած մեր պատմական տարիգրութեանց մէջ, քիչ մը շատ կերպարանքներով, արուեստին և գործունէինէ, հաստեքէ և գերութենէ, չունենանք լեկալիներ մարդկութեան հասարակաց գանձարանին մէջ մեր անունով պիտակաւոր, և կամ մնանք անկարող հաստատելու մեր տիրական կնիքը արուեստներու աս ու ան տեսակներուն վրայ, մեղայաւորուկ, անտարիքի, այսօր ալ ապրող գլուխ-գործոցներու փաստերով, մեր ցեղային հպարտութիւնը քաղցրօրէն զգուշը (*): Ու կ'ընդունիմ որ տառապիք քիչ մը, երբ կը թարթափէք արեւելքին, իր բանաստեղծական մշտմած աշխարհներուն, իր իմաստութեան և միսթիքին այնքան տաք, խորհրդաւոր կալլրիններուն, հոն չգտնելով մեր ժողովուրդը պարտ ու պատշաճ կերպարանող ստեղծագործական, իմացական ծանր, յարգանք պարտադրող յաջողութեանքներ: Բայց այսքան: Այսինքն կը հրաւիրուիք նոյն մտածման ահօսով ձեր ցեղին իսկ կարելիութեանց: Քաղաքական պայմանները առանձին չեն ստեղծեր անշուշտ մեծ դրութիւնները: Բայց մի մոռնաք որ անոնք կը ճնշեն միտքին գոնէ այն չափով որ չափով որ կը զգեստեն մեր մարմինը: Ըսեք եմ այնքան անգամին — սուէք այս ժողովուրդին կէս դար խաղաղութիւն, չունչ առնելու գետին մը ու դուք կը տեսնէք արդիւնքը: ԺԸ. և ԺԹ. դարերը, հայոց պատմութեան տոմարներուն ազատու-

թեան շրջաններ իբրեւ չեն արձանագրուած անշուշտ, բայց չեն ալ նմանիր Բագրատունիներու, Ռուրիկներու անտարագելի դարերուն երբ ափ մը մարդեր, երկու անգամ տասնաւոր մահացու հակառակորդներու դէմ գիշերը ցերեկին խառնելով պայքարեցան ու ... ստեղծեցին մեր տաճարները և քրիստոնեայ հոգեբանութեան մեր վճռական դիմագծութիւնները: Այսօր, ըզգաստացած ենք բուսական անկարելին չը պահանջելու համար մեր ժողովուրդին:

Այս սողորուն չեմ ուզեր որ խառնէք պարտուողական որիէ շէշտ: Կ'ուզեմ որ տեսնէք ձեր ժողովուրդին երկու հազար տարիները իրենք իրենց համար, ճիշդ ինչպէս Գլնեն եւրոպացիները հնդկներուն, պարսիկներուն ու տակաւին այսօր հետախաղաղ կորսուած ազգերու մշակութիւններուն դիմաց: Անշուշտ, գէշ կերպով արտայայտուել է ըսել որ այսօր հոգին, այսինքն ասօր մայրմաւորման եղանակները դադրած են մարդոց մշտահոգութիւնները յորինելէ: Լինգ դար կ'ալ որ կրօնք չի ծնիր: Միածններն ալ երկինքէն զաւուս տեղ եւ կրէն կը բռնանան: Այսօր, իմացականութիւնը — այս բառին ետին գրեթէ մարդը նիւթապաշտ մտածողութիւնը — միս միւսակը գրաւուած կը պահէ մարդկային մտահոգութեանց դաշտը, անկէ տարագիր քշելէ վերջ հոգին որ գուցէ երկինք է ապաստանած:

Հարկը տարի առաջ մարդոց միջինը կը դժուարանայ, դրացիին հարստութիւնը իւրացնելու համար անոր հոշտը, եօթն պորտը չարցնելու, ինչպէս կը տեսնենք որ ըրին երէկ ամենէն բարձրորակ ժողովուրդները, կ'ընեն այսօր, ու ապահով եղէք, պիտի ընեն վաղն ալ, երբ առիթը ներկայանայ: Դիւրին է բառերու հետ խաղալ ու այս մտափրճակը որակել աս ու ան սեւ, դառն քառերով: Իրողութիւնը օդերգական է անով որ քաղաքակրթութեան համար արիւնը թափուած է ապարդիւն, գրաւար պիտի ըսէին յուժմէտ: Այս մտափրճակը հեղինակութիւն է դարձեալ իմացականութեան, հարկը տարի առաջ՝ գրական տպաւորապաշտութիւն, հիմա չափու իմաստասիրութիւն:

(*) Այս դառն սկիզբներ, զիստաբար գրականութեան և նորարարութեան արտաբերէն մեր փայլացող հպարտանքներ ինքնաբերաբար շարժացան: Այսօր Կարեկապիք այ դի մեքէն կ'անցնի համաշխարհիկ սեծ բանաստեղծներու կամաւոր առաջնորդի: Գոթական և նորարարութիւնը եւրոպային տարկեցուցած ըլլալով միաժամ փառաբերութիւնն ալ մնաց անպատշաճ, այսինքն չափեցանք անբաւկ մը գէթ ուր Սթրիկովսկիի արտաբերած ճեղքները կարելի ըլլաւ գործնական լաւագործի: Բայց ըլլալ ան որ այժմ մեզմէ անպահանջմբ բոս ըլլալով, չափեք իրաւունքը ներկայ կարանք որ հաւաքեալ շարժել:

* * *

Կուգամ շուտ իմացական տառապանքներու, մեր ժամանակներէն դրուած ազգային հպարտութեանց գոմարէքաներուն: Ձեռք մերժեր արեւելքը, ոչ իբր քաղաքակրթական անցեալ, ոչ ալ հոգեխառնութիւն իբրեւ: Բայց կը դժուարանանք այդ արեւելքին մէջ մեր հարազատ սեղովը, հասկացողութեան յարգութեանը, երբ մենք մեզ կը գտնենք միջին գետինէն ուր արեւելքը կուգայ կտրելու արեւմուտքը: Անշուշտ կ'ըլլաք բարի, այս տարազներէն — արեւելք արեւմուտք հակադրութիւնը — զիջելու նոր ներարկուած ամէն նաւրանք, սնապարծութիւն, խորութեան պատճառով ինչպէս ստորադասութեան զգացումներ: Այդ արեւմուտքը այսօր օրվէ և ֆիզիք: Այդ արեւելքը այսօր գերութիւն է և արթնացումի տառամ: Այս բոլորէն անդին կայ զիս համագրաւող իմ ժողովուրդը, իբր իրագործուած ճակատագիր և իրագործելի խմոր:

Ըսելով է նեղ տուած ձեւալէտին Ռուսի մը, Ապրիլ Ալա Մաարի մը, Քայնամ մը, յիշելու համար համաշխարհիկ հռչակի հասած քանի մը անուններ, կը նշանակէ կեանքը կշռելու մեր ազգային միջոցները տարագէպօրէն լարել, խզումի մը վախովը նոյնիսկ: Այդ մարդերը կուգան շատ հզօր, մեզմէ քաղաքացիական առեւտրութեամբ օժտուած ընկերային ու հոգեկան բարխառնութիւններէ: Անոնց իւրաքանչիւրին զուգորդ են ծանր, չքեղ քաղաքակրթական խառն, այսինքն անոնց երեւումին վրայ կը արիւն ազդակներ որոնք միզի համար բացարձակ պակասներ էին: Ու պիտիներուն սխալը մարդոց զոյգեր, նմաններ փնտռել հոն ուր տեսակները իրար կը հերքեն...

Մեր տուածին կշիռը: Ահա միակ դրականու պարզ եղանակը արդար ըլլալու, ուրիշներուն ամանաւոր մեզի գէմ: Այսինքն տեսնել արեւելքին մեծ մտածողները, մեծ քերթողները, մեծ պատմիչները ոչ միայն իրենց գործերուն ճառագայթումովը, այլ մանաւանդ այն ընդարձակ շրջափոխութիւն ալ փաստին ընդմէջէն որով կրօնական հատուածի մը (Ռուսիի հոգեխառնական իմաստ

տասիրութիւնը) անուշով մեզի հասած դաւաճարաբանութիւնները կը գաղթին մարդոց խումբի մը իրագործումները նկատուելէ, վերածուելու համար իրենց հարազատ իմաստին: Մարդիկ Ազուխացի թովմասին Սումն միտքէ չանցողցին այդ վարդապետին մենաշնորհ հռչակել, ինչպէս Յիվնա գովեսխան արդարօրէն արժեւորելու արարքը պաշտպանցին տասներկու դար ներսէ քրիստոնէական զգացողութեան մը ծորումներով: Այսպէս արժեւորել Քայնամ իմաստասէր — աստղարարչը, Ապրիլ Ալա բարոյ յախօս — բանապաշարը, Հաֆիզ վալապաշար զգայնիկը, Ֆիրդուսի ձեւապաշար — դիւցազներգուն կը նշանակէ անհատներու վրայ թերեւ խնդելու չափ բարդուած իմաստներ բաշխել աւելի հարազատ véhicule-ներու: Այս գործողութիւնը այլեւս ընթացիկ ընդարձակութիւնը է, պատմական անուններով, թուականներով համեմուած, այլ դժուար խառնուելիք շրջաններէ վկայութիւններու շնորհիւ կեանքին aisance-ն արձակութիւնը: Հանգուներէն կը հրաւիրուիք կենալ ձեր ժողովուրդին ալ այն դարերուն դիմաց ուր ծանր յաղողաւածքներ իմաստին և զգացումին մարդերէն մենք այսօր կը ջանանք ընդարձակել, ցեղային ապրումներու ցանցին փոխադրելով ինչ որ անհատի մը անունին կապուած գործեր մեզ կը թելադրեն, ցեղային ապրումներու միջոցներէն: Այո, Գուշակի մը քառասկները, Յ. Սարկիսապի մը աղօթքները, Շնորհաւրի մը միտքի քերթուածները, նոյնիսկ Նարեկացին ու Լամբրոնացին, յաղողուածքներ են բայց որքան հեռի վերը անուանուած օտար փառքերէն: Ասիկա ընդունելի իր ժողովուրդին ստեղծագործ ուժէն տալու կայսերին հաստատել չի նշանակելը տալու կայս: Ասիկա ընդունելի կը նշանակէ Անին կամ Սիւր, Լամբրոնը չլիքի մը արեւելք և արեւմուտքի հսկայ քաղաքակրթութեանց կեդրոններուն հետ: Ասիկա ընդունելի՞ կը նշանակէ մեր եղին գոհացումը մեզմով: Անգամ մը ոք այս ճշտումը, սահմանազօմումը չվերաւորէ մեր ազգային փառասիրական արժանապատուութիւնները, մենք ունինք, օրինակ Գուշակը լայնօրէն մարդկայնացնելու միջոցները: Ո՞վ ալ ըլլայ հեղինակը անոր անուշով մեզի հասած քառանկներուն — նկատի ունիմ համամարդ-

կային թեմաները անոնց — բան մը ստոյգ է, առ ալ՝ անոնց խորը մինչև ասոր բաժանուն, մեզ յուզող ու հաճ ու հաշտ ձգող մեր իմաստութիւնն է։ Ասիկա երբեք չի նշանակեր Ռուսիի իմացական սլացքին հետ բաղդատութիւն մը փոքրել, կործանել հայ ժողովուրդի բարոյական փորձառութեան մանր արժէքները։ Թող սաւառնի իր ուղածին չափ ձեւալեւտին Ռուսիան։ Այդ սաւառնունմը Մեհնեկիին մէջ այդպէս սեւեռուելէ առաջ պարսիկ միութիւնն հոգիին վրայ միգամած մըն էր, այնքան մասնակի բարախուժներով։ Պարսիկ հերձուածին զուգահեռ արար միութիւնն հեշտանքները։ Ձեք մոռնալու։ Ուայեմ մի տարակոյսները բանաձեւելու ատեն ինկած հրեշտակէ մը աւելի տառապանք էր ապրած։ Քուլը, Շուրհալին, Լամբրոնցիին, Անուններուն հետ իսկոյն զանգուածները՝ որոնցմէ կը բխին անոնք։ Պիտի գտնէք որ այս ժողովուրդին երկինքը չէր կրնար տեղ բանալ տարակոյսին, անդերկրային թռիչքներու հեշտախառն խուզարկունքուն որոնք հոս իրենց արտմութիւնը պիտի ուղէին լուսաւորել վերանկան ստուգութիւններով։ Մերինները երկինք նայած են բուլորովին տարբեր հոգեխառնութեամբ։ Ուայեմ երկինքը փելու մէջ հեշտանք ու գոհունակութիւն կը հետապնդէր. մենք՝ երկիրը փելու, այսինքն երկինքը կազմելու արարքը նկատած ենք մեր գերազանց պարտականութիւնը։ Ահա թէ ինչու չըլլանք ժխտած, որ այնքան ալ քաջութեան կարօտ խաչակրութիւն մը չէր, երբ գործադրուէր քիչիկ մը զգուշութեամբ։ Ձըլլանք թուած, թէ՛ն նարեկայիին երեւակայութեան թեւերը, հաստ ու հաստատ, զինքը երբեք չեն մատնած, ծանօթ ծովերէ իր արշակներուն ընթացքին, ծովերը եկեղեցւոյ հայրերուն ապահով աստուածորանութեան... Ձենք թուած, մեր աչքերը չը կտրելու համար հաստատ գետիններէն։ Ու Թրիկին, Թլուրանցիին, Աղթամարցիին, Քուլակին, Նչեցիին, Գառնեցիին երկեակները, քառեակները այդ իմաստութիւնը յաջողած են սեւեռել, միշտ մեր կրցածին չափովը, այսինքն միշտ մեր եղովը։ Երբեք մի մոռնաք սա պարկեշտութեան հրաւէրը ուղղել ամենէն առաջ ձեր միտքին երբ զայն կը մղէք ժամանակներու վերա-

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՔ ՍԻՒՆԵՐԸ

Դիտենք նախ թէ ինչպէս Պրիւքքիէր կ'ուրացնէ և իրը կ'ընէ զինք նախորդող կարգ մը քննադատներուն գաղափարները, մասնաւորաբար Սեքս — Պեովի-ն և Թեմ-ին։ Առաջինէն փոխ կ'առնէ բնաստական եւ հոգեբանական հետախոյզ հետաքրքրութիւն որուն շնորհիւ աւելի հեշտ կը դառնայ երկին իմացումը։ Causeries du Lundi-ի հեղինակը կրնար, ինքն ալ, ստորագրել սա տողերը քննաստական կամ հոգեբանական այս բոլոր գիծերը, որոնք կը համընթանան կազմելու մարգու մը կերպարանքը, յայտնապէս հարկաւոր են անոր երկին իմացումին և բացատրութեան։ Եւ երկրոր-

ջաղին՝ Երբ Հաֆըզի, Սատիի, Պագիի, Սատիի տարախառն վեղուքները ձեզ այսօր ալ կը յուզեն իրենց փաղաղիչ հուրքին մէջ, ձեր զգայարանական գրութիւններուն քանի մը կարեւոր կեդրոնները — աչք, ականջ, միտք — ողողելով անուշ ու զով ապրումներով սիրոյ գոլին, կրակին, մի անապարէք արհամարհել նոյն գրութիւններէն նոյն կեդրոններուն վրայ նոյն կամ մերձաւոր յոյգերը արթնցող ձեր Քուլակը, Սայիաթ Նովան, աշուղները, ժողովրդական անուններ բանաստեղծները որոնք մեզի ձգածը բաւ է մեզի հայթայթելու ամէն ինչ որ մեր ժողովուրդը պիտի ուզէր սիրել մեր ապրումներուն անդրադարձները կազմող մեր representation-ներէն։ Այդ անուններէն մեզի եկած յաջողակ նմոյշներ կը գիտանան հիւլէ առ հիւլէ, դարբերու մաշումը արհամարհելով անարատ ոսկին խաղաղութեամբ։ Որքան շատ է թիւը, մեր անցեալը լուսաւորող սա շքեղ գեղեցիկութեան, միշտ

— ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՍՏԵՂՈՒԹԻՒՆ, ՁԵՂՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ԿԱՆՈՒՄԵՆ։

Ձեք մոռնալու ասիկա։

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

(Շարունակելի՝ 5)